

қўрқмаслик) мавҳум тушунчаларни, ўқиш дарсликларга киритилган афсонавий образлар (*дев, алвасти, ялмоғиз*) ни ўқувчиларга тушунтириш бир қанча нозикликларга эга ва бу ўқитувчидан бир қанча қушимча маҳоратларни талаб қилади. Сўзларнинг маъносини тушунтириш ўқувчилар луғатини бойитади, нутқини ўстиради.

Сўз маъносини тушунтириш жуда кам вақт олиши ва дарснинг асосий мавзусидан ўқувчилар диққатини чалғитмаслиги керак. Бунинг учун ўқитувчи ҳар бир дарсга тайёрланиш жараёнида маъноси тушунтирилиши лозим бўлган сўзларни, уни тушунтирилишининг энг қулай усуллари ва дарснинг қайси ўрнида тушунтиришни белгилаб олиши зарур. Ўқиш китобларидаги матнларда биринчи марта учраган, болалар маъносини билмайдиган айрим сўзлар матнни ўқишдан олдин тушунтирилади. Агар бирор сўзни маъноси матнни ўқиш жараёнида тушунтириш лозим бўлиб қолса, сўз маъносини тушунтириш ўқувчиларни асосий матндан чалғитмаган ҳолда тушунтирилиши талаб қилинади. Мавҳум маъноли образларни тушунтиришда, ўша эртак қаҳрамонларининг қилган ишлари таҳлил қилиш йўли билан тушунтирилади ва матн охирида ижобий ва салбий қаҳрамонларга ажратилади ва хулоса чиқарилади.

Хулоса қилиб айтганда, бошланғич синфларда мавҳум маъноли тушунчаларни, образсиз предметларни ўрганиш, уларнинг маъноларини ўрганиш ўқувчилар луғатини бойитади, нутқини ривожлантиради.

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA PEDAGOGIK MAHORATNI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION YO'LLARI

L.S.Elibayeva

BuxDU katta o'qituvchi

I.B.Farmonova

BuxDU 3-kurs talabasi

Yangi tahrirdagi “Ta’lim to’g’risida”gi qonunda Yangi O’zbekistonni barpo etish sharoitida yuksak ma’naviy – axloqiy salohiyatga, zamonaviy kasb-kor malakalariga, ijodiy va ijtimoiy faollikka, mantiqiy tafakkurga ega bo’lib, hayotdagi muammolarning oqilona yechimini topish mahorati bilan qurollangan, huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati vazifalarini odilona baholay oladigan mutaxassislarning yangi avlodini tayyorlash, shuningdek, har tomonlama barkamol, ta’lim va kasb-hunar dasturlarini ongli ravishda mukammal o’zlashtirgan, mas’uliyatni chuqur his qiladigan kadrlarni tarbiyalab voyaga etkazishni nazarda tutgan ijtimoiy – pedagogik g’oya ilgari surilgan. Har qanday murakkab zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalari, integratsiyalar, fan sohasidagi olamshumul yangiliklar avvalo o’qituvchi tomonidan o’zlashtirilib, so’ngra uning bilimi, saviyasi, qobiliyati evaziga o’quvchilar ongiga va tafakkuriga yetkaziladi. O’qituvchiga nisbatan qo’llaniladigan “pedagogik mahorat” atamasi hech qachon o’z mavqeini yo’qotmaydi, balki tobora takomillashib, boyib va zamon talablariga mos o’zgarib boraveradi. Barcha kasb – korlar tizimida o’qituvchilik kasbi muhim ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Zero, o’qituvchi yosh qalblar kamolotining me’moridir. Bugun u yoshlarni g’oyaviy – siyosiy jihatdan chiniqtirib, tabiat, jamiyat, tafakkur taraqqiyoti, qonuniyatlarini o’rgatar ekan, avvalo, u yosh avlodni kelajak mehnat faoliyatiga tayyorlashi, kasb – hunar egallashlariga ko’maklashishi va jamiyat uchun muhim bo’lgan ijtimoiy – iqtisodiy vazifani hal etishga chog’lamog’i darkor. Ana shu ma’suliyat o’qituvchidan o’z kasbining mohir ustasi bo’lishni, o’quvchi - yoshlarga tarbiyaviy ta’sir ko’rsatib, ularning qiziqishi, qobiliyati, iste’dodi, e’tiqodi va amaliy ko’nikmalarini har tomonlama rivojlantirishning optimal yo’llarini izlab topadigan kasb egasi bo’lishni talab etadi.

O’qituvchi o’z fanining bilimdoni bo’lishi bilan birga, insonparvar, adolatli bo’lishi, milliy tarbiya targ’ibotchisi hamda komil inson sifatida o’zida shaxsiy – kasbiy sifatlarni tarkib topdirgan kasb egasi bo’lishi lozim. Ijtimoiy qiymat va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo’lgan ijtimoiy psixologik hodisalar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni hozirgi davr bilan uyg’unlashtirish hamda ajdodlar bilan avlodlar vorisligini o’rnatish faqatgina shu kasb egalari yordamida amalga oshiriladi.

Mashhur Naqshband tariqatida shunday hikmat bor “... Adab bu xulqni chiroyli qilish, so’zni va fe’lni soz qilishdir. Xizmat odobi ulug’ baxtdan yaxshiroq, uning belgisi amalning qabuli, tug’yon esa amalning buzqligidir. Adabni saqlash – muhabbat samarasi, yana muhabbat daraxti, yana muhabbat urug’i hamdir”.

Yurtdoshimiz Abu Nasr Forobiy o’zining “Fozil shahar kishilarining axloqiy qarashlari”, “Ruh madaniyati haqida risola” kabi tarbiyaviy qudratga ega bo’lgan pedagogik asarlarni qoldirgan alloma hisoblanadi. U: “... . Tabiiy bog’lang’ichlar ta’siri ostida komil insonga aylanishgina kifoya qilmaydi, chunki, inson bo’lib, insoniy kamolotga erishuvi uchun so’zlash va kasb hunarga muhtojdir”, - deganida

haq edi. Shuningdek, jahon fani va madaniyatiga o'zining boy ilmiy merosi, ko'p qirrali ilmiy faoliyati bilan ma'lum va mashhur bo'lgan Abu Rayhon Beruniyning ijodida ham insonning ta'lim-tarbiyasi, kamoloti bosh masala bo'lgan. U "O'quvchini hamma narsaga o'rgatish" nomli risolasida, ustoz shogirdni san'atga, tabiat ko'rsatmalariga asoslanishga, uning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olishi lozim deb, ta'kidlagan. Ibn Sino "Tib qonunlari" asarining birinchi kitobida yoshlar ta'lim-tarbiyasida alohida guruhlar bilan suhbat usulini tavsiya qiladi. Ibn Sino shu va shunga o'xshash usullar haqida fikr yuritar ekan o'qituvchilik – tarbiyachilik kasbining imkoniyatlarini ochib beradi.

Demak, o'z kasbining mohir egasi bo'lish uchun o'qituvchi muntazam o'z ustida ishlashi, tabiatdan, san'atdan, hayotdan, fandan bahra olib, rivojlanib, mukammallashib borgandagina maqsadga erishadi. Inson psixologiyasining mohir ustasi F.N. Gonobolin ta'kidlaganidek, o'qituvchi o'zining butun kuch – quvvatini, irodasini, bilimini, o'zida bor hamma yaxshi narsalarini o'z shogirdlariga, xalqqa beradi. Ammo, u o'zida bor narsalarning hammasini bugun, ertaga, indinga bersa-yu, o'z bilimini, kuchini, quvvatini yana va yana to'ldirib bormasa, u holda o'zida hech narsa qolmaydi. O'qituvchi bir tomondan o'zida borini berishi, ikkinchi tomondan bulut singari, hayotdan, fandan, nimaiki yaxshi narsalar bo'lsa olishga odatlanmog'i, xalqning eng ilg'or kishilari bilan hamkorlikda ishlamoq'i lozim. Ana shunday bo'lganda, u o'z talabalariga qancha ko'p narsa bermasin, agar xalqdan, hayotdan, fandan oziqlanib, eng yaxshi xislatlarni o'qiy olsa, u holda, unda o'z talabalari uchun bunday rizqli shiralar hamisha ortig'i bilan mavjud bo'ladi.

O'qituvchi pedagogik mahoratini "O'qituvchining axloqiy shakllanishi" yo'nalishida tadqiq qilgan professor M. Ochilov pedagogik mahoratni egallashning muhim asosi axloq deb ta'kidlab, kasb axloqini shunday ta'riflaydi "Faoliyatning ma'lum bir sohasi bilan shug'ullanuvchi kishilarga taalluqli axloqiy normalar, talablar ham bor. Bunday axloq kasb (professional) axloqi deyiladi. Har bir jamiyatda hukmron bo'lgan axloq bilan kasb axloqi o'rtasida ma'lum bir munosabat mavjud. Bu umumiylik bilan xususiylik o'rtasidagi munosabatdir. Kasb axloqi umuminsoniy axloq nazariyasining qoidalari va kamchiliklarini o'zida mujassamlashtiradi, oydinlashtiradi va rivojlantiradi". Ma'lumki, pedagogik mahorat tizimida o'qituvchining pedagogik nazokati (odobi) muhim o'rin tutadi. O'qituvchi nazokatsiz, kasb odobisiz yuksak cho'qqilar sari odimlay olmaydi.

Shuni ta'kidlab o'tish joizki, Sharq va G'arb olimlari tomonidan tahlil qilingan o'qituvchi kasbi haqidagi ko'pgina mulohazalar hozirgi kungacha o'z ahamiyatini saqlab kelmoqda, demak millati va kelib chiqishidan qat'iy nazar ajdodlar merosini takomillashtirish evaziga hozirgi kunda ta'lim va tarbiyani yanada yuksak bosqichlarga ko'tarish mumkin.